

Чериниш І.В., Маховка В.М.

ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧІ ВИДИ ТУРИЗМУ В СТРУКТУРІ СФЕРИ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ

В сучасних умовах розвитку сфери туризму як в Україні, так і світі загалом лікувально-оздоровчий туризм є одним з найбільш стійких видових туристичних ринків і пріоритетних напрямів для розвитку та інвестицій. Але, в той же час, даний напрям туристичної діяльності найбільше потребує підтримки і скоординованого розвитку. Наявні значний потенціал туристично-рекреаційних лікувальних ресурсів, а враховуючи їх якісні і кількісні характеристики, на разі наразі необхідно вважати одним з основних мотивуючих суспільних практик відновлення здоров'я та психоемоційного стану людини, подовження періоду активного довготліття та упровадження здорового способу життя, що обумовлює актуальність даної теми.

В сучасних умовах оздоровчий вплив туризму сприяє його широкому використанню в комплексі курортно-рекреаційно діяльності. Адже більшість туристів сьогодні надають перевагу рекреаційному туризму, що акумулює в собі як послуги відпочинку, оздоровлення, розваг і лікування, а також відновлення фізичних, психічних та емоційних сил. Рекреація охоплює всі види відпочинку, в тому числі санаторно-курортне лікування і туризм [10]. Важливими факторами розвитку лікувально-оздоровчого туризму є наявність сприятливих природно-кліматичних умов, бальнеологічних ресурсів (мінеральні води, лікувальні грязі, озокерит, ропа лиманів та озер, тощо), а також водні та біотичні ресурси.

На сьогодні лікувально-оздоровчі види туризму оцінюється в 494 мільярди доларів США або 14,6 % від усіх витрат на внутрішній і міжнародний туризм в 2019 році. [13]. Варто зауважити, що туристи, які орієнтовані на оздоровчі або лікувальні туристичні послуги, як правило є споживачами з високою купівельною спроможністю та витрачають в середньому на 130 відсотків більше, ніж середньостатистичний турист. У 2018 році міжнародні оздоровчі туристи витрачають приблизно на 59 % більше за поїздку, ніж середній міжнародний турист. Внутрішній оздоровчий туризм значно перевершує міжнародний еквівалент, складаючи 84 % оздоровчих поїздок і 68 % витрат (або 299 мільярдів доларів США). Міжнародний оздоровчий туризм становить 16 % оздоровчих поїздок і 32 % витрат (139 мільярдів доларів США).

Таким чином, можна зробити висновок, що в сучасних умовах рекреаційний туризм має досить значну популярність серед споживачів туристичних послуг, що обмовлено не лише його специфікою, але й різноманітністю видів, які розглянуті нижче.

Можна стверджувати, що рекреаційний туризм умовно можна поділити на лікувальний та відпочинково-оздоровчий, але кожний з них має спільні та відмінні риси (табл. 1).

Таблиця 1. Види рекреаційного туризму (узагальнено автором на основі [8])

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ТУРИЗМ	
Відпочинково-оздоровчий туризм	Лікувальний туризм (курортно-лікувальний або лікувально-оздоровчий туризм)
Здійснюється на території об'єктів загальної спеціалізації, можуть бути застосовані лікувальні процедури (купання в термальних джерелах. Вживання мінеральної води, бальнеологічні процедури кліматотерапія тощо)	Здійснюється на території спеціальних курортних закладів, можуть використовуватись елементи активного відпочинку (катання на човнах, конях, катамаранах, пішохідний туризм тощо)
розвивається в районах зі сприятливим кліматом і з наявністю лікувальних ресурсів або в місцях, де розроблені технології лікування тих чи інших захворювань	

Рекреаційний і лікувально-оздоровчий туризм має на менті поїздки в центри морського, гірського відпочинку або в місця з екологічно чистим навколишнім середовищем, для відпочинку і відновлення духовних і фізичних сил, чи перебування в санаторно-курортних, бальнеологічних та інших центрах з метою проходження лікувально-оздоровчої терапії [7].

В процесі дослідження було визначено, що більшість науковців надають перевагу поняттю «лікувально-оздоровчий туризм» та визначають його як такий вид туризму, що передбачає переміщення резидентів та нерезидентів у межах держаних кордонів і за межі держави на період не менше 20 годин і не більше 6 місяців у оздоровчих цілях, з метою профілактики різноманітних захворювань організму людини» [2]. Рутинський Р. в своїй праці визначає лікувально-оздоровчий туризм як подорож до курортних місцевостей з метою оздоровлення та лікування [12]. Ветітньов О. визначає лікувально-оздоровчий туризм як частину туристської діяльності, що передбачає в якості головного мотиву поїздки отримання туристами за власні або корпоративні кошти комплексу лікувально-діагностичних, реабілітаційних, профілактичних та рекреаційних

послуг, що надаються в місцевостях, відмінних від місця їхнього проживання та в своєму розпорядженні необхідними для цього природними, матеріальними й людськими ресурсами з метою запобігання захворювань або лікування різних патологій [5].

Лікувально-оздоровчий туризм можна розглядати як поняття, що характеризує здійснення подорожі з метою оздоровлення та профілактики різноманітних захворювань організму людини під час відпочинку [1].

Таким чином, мета даного виду відпочинку полягає в комплексному використанні природних лікувальних факторів і рухової діяльності в лікувально-профілактичних цілях. Лікувально-оздоровчий туризм поділяється на лікувальний, метою якого є власне лікування, терапія, реабілітація після захворювань, і профілактичний (wellness-туризм), спрямований на підтримку організму в здоровому стані і збереження балансу між фізичним і психологічним здоров'ям людини. Беручи до уваги мету поїдки, то лікувальний туризм можна умовно віднести до спеціальних видів туризму, а саме туризму з лікувальними цілями, що дозволяє й визначити такий вид туризму як медичний.

На рис. 1. визначено основні види туризму, які спрямовані на лікування та оздоровлення людини, а саме лікувальний, оздоровчий (профілактичний, wellness-туризм) та медичний.

Рис. 1. Види туризму, які спрямовані на лікування та оздоровлення людини

Лікувальний туризм – це туризм, що передбачає переміщення туристів з постійного місця проживання в інший регіон з метою лікування та профілактики захворювань різних органів в організмі, для проведення спеціальних лікувальних процедур [5].

Медичний туризм, який найбільш частіше ототожнюють з лікувальним можна визначити як:

вид туризму, що спрямований на відновлення життєво важливих функцій людини і призначений для хворих і ослаблених людей [12];

вид туристичної діяльності, в основі якої покладено створення лікувальної, діагностичної, реабілітаційної, профілактичної, оздоровчої послуги для туриста, котрий перебуває за межами помешкання і переслідує мету відтворення власного здоров'я [4];

особливий вид туризму, що виконує в різних поєднаннях лікувально-оздоровчі та рекреаційні функції для задоволення потреб споживачів у відновленні здоров'я (фізичних і душевних сил) шляхом використання цілющих природних засобів, висококваліфікованого медичного персоналу, конкурентної ціни та зорієнтований на туристично-оздоровчі, пізнавальні, розважальні, видовищні та інші програми [6];

вид туризму, який передбачає виїзд індивіда за межі населеного пункту, де той постійно проживає, задля отримання медичних послуг лікувального, діагностичного, реабілітаційного та профілактичного характеру [6]. В свою чергу медичний туризм за метою подорожі можна поділити на:

лікувальний – лікування хвороб і патологій;

діагностичний – уточнення діагнозу та обстеження;

оздоровчий – профілактика захворювань, оздоровлення та покращання зовнішнього виду [3].

Медичний туризм охоплює людей, які подорожують до іншого місця тимчасового перебування з метою лікування захворювань або отримання косметологічних послуг і при цьому шукають нижчі ціни, більш якісні послуги або нові косметичні підходи, які вони не можуть отримати у своїй країні. Туристи даного сектору – це зазвичай хворі або особи, які шукають косметологічні чи стоматологічні хірургічні процедури [14].

Важливою складовою медичного туризму є санаторно-курортне лікування, яке базується на наявності на відповідній території природних рекреаційних ресурсів, розвиненої оздоровчої інфраструктури, сучасного медичного обладнання, кваліфікованого медперсоналу тощо. Тому виділяють санаторно-курортний туризм, що здійснюється з загальнооздоровчою, лікувальною цілями [14] та, залежно від засобів впливу на організм людини, поділяється на клімато-, бальнео-, море-, грязелікування [11].

Оздоровчий (wellness) туризм приваблює туристів, які подорожують з метою проведення активної діяльності, яка сприяє підтримці чи покращенню їх особистого здоров'я та самопочуття. У

своїх пошуках вони спираються на унікальність та традиційність місцевих методів терапії, чого не можуть знайти у межах своєї батьківщини. Зазвичай такі туристи поєднують оздоровлення із профілактичними підходами покращення здоров'я та якості життя [14].

Wellness-туризм, у свою чергу, може бути активним (спорт і фітнес) та пасивним (програми краси) [10].

Термін «wellness» у науковій літературі з'явився порівняно недавно та означає прекрасний стан як тіла, так і душі, релаксацію, поживлення сил організму через активну оздоровчу діяльність. Під таку дефініцію потрапляють не тільки поїздки на курорт, а й інші поїздки з метою лікування, наприклад, для операції в зарубіжну клініку [10].

Wellness-туристи можуть отримувати процедури, дуже схожі на ті, які використовуються медичними туристами, але відмінність полягає в мотиві – збереження і зміцнення їхнього здоров'я, запобігання хвороби, а не лікування вже наявної патології. Поряд з wellness-туризмом набув широкої популярності й SPA-туризм, який пропонує туристам процедури, засновані на водних методах лікування, що практикуються кваліфікованим персоналом у професійній і розслаблюючій обстановці. Особливістю SPA-туризму є досягнення стану здоров'я завдяки гармонії тіла, розуму і духу з самовідповідальністю, фізичним фітнесом – турботою про красу, здоровим харчуванням – дієтою, відпочинком – медитацією, психічною діяльністю – освітою та екологічною чутливістю – соціальними контактами в якості основних елементів цього типу досвіду, фактично повторюючи власне визначення wellness. Найбільш поширене визначення SPA, дане Міжнародною Spa Асоціацією (ISPA): SPA-об'єкти є місцем підвищення загального благополуччя за 165 допомогою різних професійні послуг, які сприяють оновленню розуму, тіла і духу [9].

Українська SPA асоціація та Союз професіоналів SPA, готелів та wellness-курортів України, що є єдиними експертами професійні національні SPA-асоціації в Україні, але не пропонують власних класифікацій. Натомість в Україні існує офіційна статистична класифікація санаторно-курортних і оздоровчих закладів, яка включає санаторії, пансіонати з лікуванням, санаторії-профілакторії, будинки і пансіонати відпочинку, бази та інші заклади відпочинку, а також заклади 1-2 денного перебування.

В Україні законодавством визначається тільки поняття «санаторно-курортні та оздоровчі заклади», а поняття SPA-туризму

та wellness-туризму слугують для означення додаткових послуг в готельних закладах чи послуг побутового обслуговування населення (у випадку Spa-центрів) [10].

В табл. 2 наведено співставлення міжнародної класифікації SPA-закладів та їх аналогів, існуючих в Україні. Труднощами класифікації є те, що окремі категорії, а саме: «SPA-дестинація» та «SPA-мінеральні джерела», не використовуються і не пояснюються в Україні, а поняття «SPA-курорт» в українській практиці означає місце або територію, тоді як за європейськими стандартами SPA-курорт є закладом, а місце або територія визначається як «SPA-місто», «SPA-територія» або «місто-курорт». Звідси правомірно зробити висновок, що слово «SPA» найчастіше вживається для визначення SPA-закладів й охоплює елементи як лікувального туризму (випадок санаторно-лікувальних закладів у країнах СНД, або ж традиційні лікувальні SPA в Європі, так і одноденні SPA (на кшталт сучасних салонів краси) чи SPA-готелі, які в більш широкому розумінні належать до підкатегорії туризму.

Таблиця 2.

Співвідношення класифікації SPA-закладів

Класифікація SPA-закладів за Міжнародною SPA Асоціацією	Аналогічні заклади в Україні
Клубні SPA (без послуг проживання)	SPA-центри клубного типу, до яких відносять заклади, які надають послуги побутового характеру населенню
SPA-круїзи	Морські, річкові круїзи з елементами SPA
Денні SPA (без послуг проживання)	Салони краси, SPA-центри, лазні, сауни та інші подібні заклади, які надають побутові послуги населенню Курортні поліклініки, бальнеологічні та грязелікарні, тощо (без послуг проживання)
SPA-дестинації SPA-готелі	Санаторії та пансіонати з лікуванням Готелі з SPA-зоною Будинки, пансіонати, бази та інші заклади відпочинку зі SPA-зоною
SPA медичні заклади	Стаціонарні лікувальні заклади
SPA мінеральні джерела	Санаторії та пансіонати з лікуванням, що базуються на мінеральних джерелах
SPA-курорти	Санаторії та пансіонати з лікуванням

Wellness- та SPA-туризм все частіше стає важливою економічною і маркетинговою стратегією для готельєрів, курортів і туристичних місць для залучення туристів. Незважаючи на швидке розширення і затребуваність оздоровчих та SPA-послуг потрібно наголошувати на їх відмінності.

Таким чином, проведений аналіз видів лікувально-оздоровчого туризму дозвілля визначити ряд особливостей, що притаманні й медичному, wellness-туризму та SPA-туризму, проте відрізняють їх від інших видів туристичної діяльності, а саме:

перебування на будь-якому курорті, незалежно від захворювань, повинно бути достатньо тривалим (не менше трьох тижнів), інакше бажаного оздоровчого результату (ефекту) не досягнути;

лікування на курортно-рекреаційних зонах є дороговартісним. Цей вид туризму розрахований переважно на заможних клієнтів, звичайно орієнтованих не на стандартний набір медичних послуг, а на індивідуальну програму лікування;

на курорти їдуть люди старшої вікової групи, коли загострюються хронічні хвороби або ослаблений організм не може справлятися із щоденними стресами на роботі і в побуті. Відповідно ці туристи роблять вибір між курортами, що спеціалізуються на лікуванні конкретної хвороби, курортами змішаного типу, які мають загальнозміцнювальний вплив на організм і сприяють відновленню сил.

Отже, лікувально-оздоровчий туризм займає особливе місце в сфері туризму в цілому й в рекреаційній діяльності зокрема. Послугами лікувально-оздоровчого туризму та його різновидами користуються з метою відпочинку та оздоровлення в курортній місцевості, даний вид туризму спрямований на відновлення життєвоважливих функцій людини й призначений для хворих і ослаблених людей.

Список використаних джерел

1. Александрова А.Ю. Международный туризм: учебник / А.Ю. Александрова. М.: Аспект Пресс, 2004. 463 с.
2. Бабкин А. В. Специальные виды туризма. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. 252 с.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К.: Вид-во Київського університету, 2002. 234 с.
4. Богаченко О. П. Форми і способи розвитку лікувально-оздоровчого туризму у приморських місцевостях // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2014. Вип. 1. С. 144-149.
5. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг / Навчальний посібник. Харків: Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, 2013. 202 с.
6. Волкова И. И. Факторы развития и видовая структура лечебного туризма в Украине // Вісник Харківського національного університету імені

В.Н. Каразіна. (Серія "Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм"). 2013. № 1042. Вип. 1 С. 110-114.

7. Кифяк В. Ф. Розвиток медичного туризму в регіонах України / В. Ф. Кифяк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2013. № 1. С. 30-33.

8. Ковешніков В. С. Інноваційні види туризму / В. С. Ковешніков, О. С. Ліфіренко, Н. М. Стукальська // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 4. С. 38-44.

9. Кузик С.П. Географія туризму: навчальний посібник / С.П. Кузик. К.: Знання, 2011. 271 с.

10. Ліфіренко О.С. Оздоровчий туризм: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Практика і перспективи розвитку еногастрономічного туризму: світовий досвід для України", 24 вересня 2015 р. К.: НУХТ, 2015 р. 346 с.

11. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. Затверджено МОН / Мальська М.П., Антонюк Н.В. К., 2008. 661 с.

12. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємства. навчальний посібник / П.Р. Пуцентейло. К.: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.

13. Рутинський М. Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації / М. Рутинський, В. Петранівський // Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. 2012. Вип. 29(1). С. 179-189.

14. Global Spa & Wellness Summit. Retrieve, September 2019.

15. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? / Research Report: Global Spa Summit 2011/. [Електронний ресурс]. – режим доступу:

http://www.globalspaandwellnesssummit.org/images/stories/pdf/spas_wellness_medical_tourism_report_final.pdf. Заголовок з титулу екрану.